

Clusteren van glastuinbouwbedrijven creëert diverse meerwaarden

Diederik Franco • sociaaleconomisch beleid, WES

© WES

In de sector van de glastuinbouw tekent zich een trend af waarbij meerdere bedrijven zich gebundeld gaan lokaliseren en op diverse vlakken gaan samenwerken. Recent onderzoek toont de talrijke voordelen van deze ontwikkeling.

Vooraleer in te gaan op de evaluatie van glastuinbouwclusters, bekijken we eerst een aantal mogelijke ruimtelijke scenario's voor glastuinbouwclusters in Vlaanderen.

In juni 2006 heeft WES een onderzoek beëindigd dat tot doel had te bepalen "wat de haalbaarheid is van een duurzaam bedrijventerrein voor glastuinbouw in de Westhoek". Dit onderzoek gebeurde met financiering van het provinciebestuur West-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (ADLO), de REO-veiling uit Roeselare en de Europese Unie (EFRO).

In het kader van dit onderzoek vond een geïntegreerde afweging plaats van een ruimtelijke concentratie van glastuinbouwactiviteiten in al dan niet grootschalige clusters.

Terreinconcepten

Doelstellingen

Verschillende terreinconcepten werden uitgewerkt om inzicht te verkrijgen in de mogelijkheden om glastuinbouwbedrijven

ruimtelijk te clusteren. Hierbij houden we rekening met:

- de eisen van de sector zelf (oppervlakte, maatvoering, ontsluiting, water, nutsvoorziening en dergelijke meer);
- de omgeving (randvoorwaarden; externe inrichtingseisen);
- de doelstellingen van het ruimtelijk beleid en van andere beleidsdomeinen.

Meer specifiek zijn de modellen voor de geclusterde ontwikkeling van glastuinbouwbedrijventerreinen gericht op de volgende doelstellingen:

- **ruimtelijke en economische meerwaarde** bereiken door middel van gemeenschappelijke nutsvoorzieningen en ontsluiting, gemeenschappelijke duurzame stromen, enz.;
- een **organisatievorm** kiezen die een sa-

menhangende planning en een gemeenschappelijk beheer mogelijk maakt;

- verbeteren van de **landschappelijke inpassing** door schaalgrootte van de ingreep;
- inpassen in het complexe gebruik van de ruimte in Vlaanderen.

Modellen

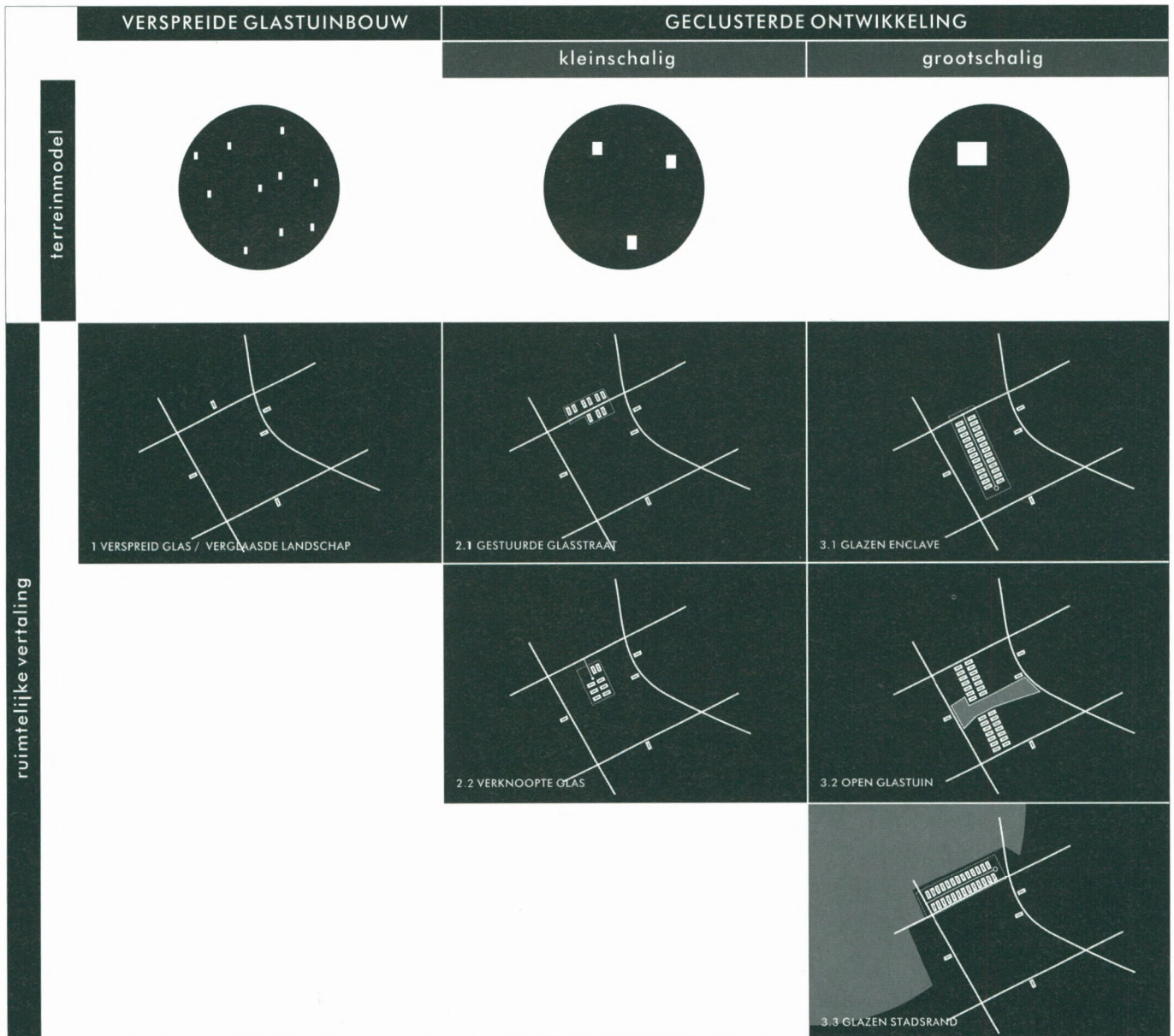
We onderscheiden vijf ruimtelijke modellen voor de ontwikkeling van glastuinbouw. De scenario's hebben te maken met volgende variabelen:

- de **concentratiegraad** van(de clustering (compactheid en rationele lay-out);
- de **contextuele inpassing** van een terrein (mate waarin door openheid landschappelijke elementen worden opgenomen);
- de **ontwikkelings- of beheervorm** van de zone;
- de mate waarin een **reserve** wordt voorzien (interne reserve per bedrijf of een reserve op het niveau van het bedrijventerrein).

Zo onderscheiden we op een continuüm van ontwikkelingsmogelijkheden een aan-

tal modellen die van elkaar verschillen op het vlak van (i) de mate van concentratie, (ii) de ruimtelijke/landschappelijke inpassing van de glastuinbouw en (iii) de beleidsmatige ontwikkelingsstrategie. Naast het zogenaamde verglaasde landschap (verspreid glas), een model dat het minst tegemoetkomt aan de gewenste clustering, worden vijf terreinconcepten als volgt opgedeeld (zie ook **figuur 1**):

Figuur 1
Ruimtelijke terreinmodellen voor de clustering van glastuinbouwbedrijven

Bron: WES

Clusteren van glastuinbouwbedrijven biedt kansen voor reconversie en verduurzaming van de landbouw.

■ Kleinschalige 'glazen enclave' in de omgeving van Utrecht, Nederland.

■ Goed voorbeeld van ecologische integratie van het spaarbekken in dit Nederlands glastuinbouwbedrijf.

- ruimtelijk **kleinschalige clusteringsmodellen**:
  - de **gestuurde glasstraat**: een concept waarbij *verderbouwend op aanwezige glastuinbouw en langs een geselecteerde ontsluitingsas* of een netwerk van ontsluitingswegen, nieuwe glastuinbouwactiviteiten worden ontwikkeld in combinatie met bestaande landbouw en niet-glasgebonden tuinbouw;
  - het **verknoopte glas**: een *gedeconcentreerde bundeling* van glastuinbouwactiviteiten, waarbij een beperkt aantal bedrijven elkaar raken in het centrum van het cluster en waarbij *aan de buitenzijde van het cluster een flexibiliteit* kan voorzien worden met het oog op groei;
- ruimtelijk meer **grootschalige clusteringsmodellen**:
  - de **glazen enclave**: een concept dat het meest aanleunt bij een klassiek bedrijventerrein, namelijk een aparte ruimtelijke entiteit (compact en geslo-

Tabel 1
Afwegingselementen vanuit ruimtelijke invalshoek

	Verspreide glastuinbouw	Geclusterde ontwikkeling				
		Kleinschalige clustering		Grootschalige clustering		
		Gestuurde glasstraat	Verknoopt glas	Glazen enclave	Open glastuin	Glazen stadsrand
Mate van concentratie	Versnipperd	Zeer open opbouw en inrichting volgens bestaande toestand		Compacte opbouw en rationele inrichting, met uitzondering van open glastuin waar een meer open en organische inrichting mogelijk zijn		
Landschappelijke inpassing	Gebufferde snippers glas in het landschap met neveneffecten	Opname van landschappelijke elementen en omgevingskwaliteiten wordt maximaal mogelijk (grondgebonden landbouw)		Geïsoleerd ten opzichte van de open ruimte-omgeving (ingebufferd)	Opname van landschappelijke elementen en aandacht voor kwaliteit van omgevingselementen	Buffering gelijkaardig aan bedrijventerrein
Mobiliteit	Verspreid en diffuus gebruik van de lokale weginfrastructuur	Gericht gebruik van lokale weginfrastructuur		Gerichte ontsluiting van de cluster via één geoptimaliseerde lokale weginfrastructuur (cf. ontsluiting van een bedrijventerrein)		
Ontwikkeling en beheer	Algemeen faciliterend vergunningenbeleid	Gestuurd faciliterend beleid naar bestaande bedrijven en ontwikkelingsbeleid naar opportuniteiten		Ontwikkeling na volledige/gedeeltelijke verwerving en uitgifte		

Tabel 2
Afwegingselementen vanuit de kosten-batenanalyse

	Verspreide glastuinbouw	Geclusterde ontwikkeling				
		Kleinschalige clustering		Grootschalige clustering		
		Gestuurde glasstraat	Verknoopt glas	Glazen enclave	Open glastuin	Glazen stadsrand
Financiële analyse	Grondverwerving op individuele basis, risico van marktverstoring	Collectieve grondverwerving (inschakeling van een projectontwikkelaar)				
		Mogelijkheid van financiële voordelen ten gevolge van clustering (bijvoorbeeld efficiënt ruimtegebruik, gemeenschappelijke voorzieningen voor water, warmte en energie, warmte- en energie-efficiëntie, andere gemeenschappelijke productiemiddelen)				
Niet-financiële aspecten	Geen schaalrisico's	Schaalrisico's, bijvoorbeeld inzake gemeenschappelijke warmte en energie, watervoorziening (optioneel)				
	Beperkingen inzake rechtszekerheid (uitbreidingsmogelijkheden)	Rechtszekerheid met het oog op uitbreidingsmogelijkheden				
	Beperkte mogelijkheden tot kennisdeling (beroepsorganisatie)	Toename van de knowhow door kennisdeling (optioneel)				
	Beperkingen inzake wooncomfort op bestaande landbouwzetels	Toename van het wooncomfort				

Tabel 3
Afwegingselementen op basis van milieuaspecten

	Verspreide glastuinbouw	Gecusterde ontwikkeling			
		Kleinschalige clustering		Grootschalige clustering	
		Gestuurde glasstraat	Verknoopt glas	Glazen enclave	Open glastuin
Energievoorziening: algemeen	Enkel schaalvoordelen op het vlak van energie-efficiëntie naarmate het om voldoende grote bedrijven gaat (minimaal 3 à 4 ha)	Schaalvoordelen op het vlak van energie-efficiëntie nemen toe naarmate de totale oppervlakte toeneemt. Via een gedeconcentreerde WKK-installatie op één bedrijventerrein (bijvoorbeeld vier WKK-installaties op één terrein) kan men bij afname van de energievraag de energie-efficiëntie optimaliseren door één van de WKK-installaties uit te schakelen en de overige zodoende op optimaal vermogen te laten draaien.			
Energievoorziening: windhagen	Vlot toepasbaar	Vlot toepasbaar	Vlot toepasbaar		
Energievoorziening: geothermie, aardgas + WKK, restwarmte, hernieuwbare energiebronnen		Aanlevering aardgas vlotter realiseerbaar bij clustering; aardgas + WKK leveren bij gebruik van CO ₂ ook extra WKK-certificaten op	Verbrandingsinstallatie biomassa eerder toepasbaar bij grootschalige clustering		Ideaal concept om gebruik van restwarmte toe te passen, vaak in combinatie met CO ₂ -afname (vanuit duurzaamheids-oogpunt zeer positief); ook verbrandingsinstallaties biomassa; ook aardgas + WKK
	Aanlevering aardgas vaak problematisch		Aanlevering aardgas vlotter realiseerbaar bij clustering; aardgas + WKK leveren ook CO ₂ -certificaten op		
	WKK mogelijk op individueel niveau				
Energievoorziening: gesloten serre met warmteopslag in bodem	Minder geschikt dan clusters (een individuele combinatie van open en gesloten serre geniet de voorkeur op een gesloten serre alleen en zeker op een open serre alleen)	Kleine cluster van enkele gesloten en open serres beter geschikt dan individueel bedrijf	Cluster van serres met een centrale energievoorziening, waarbij het serrebestand bestaat uit een mix van gesloten serres en klassieke open serres, heeft wat dit type energievoorziening betreft de voorkeur		
CO ₂	Minst voordelig	Indien CO ₂ -producent in nabijheid, dan voordeliger dan 'verspreide glastuinbouw' maar complexer dan grootschalige clustering	Voordeliger indien CO ₂ -producent in nabijheid		Ideaal concept omwille van mogelijkheid tot afname CO ₂ van zware industrie
Water: waterverbruik	Waterverbruik is afhankelijk van teelttechnische factoren				
Water: waterbronnen	Aard waterbron afhankelijk van locatie				
Water: spaarbekken	Individueel spaarbekken minder aangewezen dan een centraal spaarbekken. Spreiding van risico bij verontreiniging.	Centraal spaarbekken biedt voordelen inzake ruimtegebruik, landschappelijke en ecologische afwerking. Daarnaast verhoogd risico bij verontreiniging.			Ideaal concept om hemelwater van verharde oppervlakken tijdelijk te bufferen (spaarbekken overdimensioneren)
Water: afvalwater	Kleinere bedrijven zijn in het nadeel wat betreft de technische haalbaarheid van een recirculatiesysteem en eigen waterzuivering	Clustering is voordeliger wat betreft de haalbaarheid en efficiëntie van een waterzuiveringssysteem (hoewel rest-drains meer en meer worden geminimaliseerd)			
Afvalverwerking	Individueel en daardoor eventueel duurder	Indirect prijsgunstiger verwerking naarmate omvang toeneemt			
Licht	Geen duidelijke voorkeur; wel moeten donkertegebieden worden vermeden				Meest gunstige oplossing (minst versturende impact van licht-emissies)
Lucht	Gecumuleerde uitstoot individuele bedrijven hoger en dus minder gunstig		Daling van emissies als gevolg van bundeling logistieke noden en optimaal afstemmen verwarmingsbehoeften		Gunstige oplossing op het vlak van luchtmissies-verkeer
Natuur: natuurverbinding	Afname habitatkwaliteit door toename randeffecten	Randeffecten beperkt	Omwille van groot barrière-effect niet aangewezen vanuit oogpunt versnippering	Aan te bevelen als ontwikkelingsvorm bij de grootschalig geclusterde entiteiten	Aan te bevelen als ontwikkelingsvorm bij de grootschalig geclusterde entiteiten
Natuur: natuurontwikkeling	Minder evident om dezelfde ecologische meerwaarde te realiseren	Mogelijkheden voor een natuurvriendelijke inrichting van waterpartijen en groenbuffers zijn groter naarmate deze landschapselementen zelf ook groter zijn			

ten) met een eigen toegang, interne wegenstructuur en een rationeel mogelijke verkaveling; het terrein kan gemengd ontwikkeld worden met andere agro-industriële of zelfs industriële en logistieke activiteiten;

- de **open glastuin**: een concept van ruimtelijke clustering met *integratie van landschappelijke elementen* (bijv. beekvalleien) of *andere functionaliteiten* zoals toeristisch-recreatieve of functionele fietsroutes;
- de **glazen stadsrand**: een specifieke toepassing van de glazen enclave (glazen bedrijventerrein) aan de stadsrand ter hoogte van of aansluitend bij bestaande bedrijventerreinen.

Afweging vanuit ruimtelijk, economisch en milieuoogpunt

De diverse afwegingselementen die voortkomen uit de drie overwogen perspectieven zijn overzichtelijk en in functie van het terreinmodel in tabelvorm samengebracht. Vanuit de onderzochte perspectieven pleiten de volgende elementen voor een clustering van glastuinbouwbedrijven:

- vanuit **ruimtelijk perspectief** (zie tabel 1) schept clustering van meerdere bedrijven mogelijkheden op het vlak van:
  - ruimte-efficiëntie;
  - behoud van grotere stukken gaaf landschap;
  - rationalisering van de ruimtelijke inrichting;
  - rationalisering en optimalisering van de landschapsbuffering;
  - concentratie en optimalisering van de ontsluiting en van de verkeersstromen;
  - daarnaast - en niet te veronachtzamen - wordt aan de individuele teler een grotere rechtszekerheid geboden met het oog op uitbreidingsmogelijkheden.
- vanuit **economisch perspectief** (zie tabel 2): clustering van meerdere bedrijven creëert schaalvoordelen (bijvoorbeeld ruimte-efficiëntie) en besparingen in de investeringskosten door gebruik te maken van gemeenschappelijke voorzieningen (bijvoorbeeld verwarmingsinstallatie, watervoorzieningsinstallaties, ...). Ook

op het vlak van exploitatiekosten en exploitatieopbrengsten biedt clustering voordelen in vergelijking met alleenstaande bedrijven (bijvoorbeeld energie- en warmte-efficiëntie).

- vanuit **milieuperspectief** (zie tabel 3) schept clustering van meerdere bedrijven mogelijkheden voor het creëren van meerwaarden op het vlak van milieu; voorbeelden in dit verband zijn:
  - betere resultaten inzake energie-efficiëntie;
  - benutting van CO₂;
  - opvang en opslag van hemelwater;
  - hergebruik en zuivering van proceswater;
  - afvalbeheer en -verwerking;
  - mogelijkheden voor natuurontwikkeling, ...;
  - daarnaast gaat clustering van bedrijven gepaard met een beperking van de emissies naar licht en lucht.

Tot slot

In algemene termen mag worden gesteld dat het clusteren van glastuinbouwbedrijven aanleiding geeft tot een reële kwaliteitsverhoging en professionalisering van de bedrijfsvoering in de glastuinbouw (cf. de opbouw van knowhow en kennisdeling) en als een kans moet gezien worden met het oog op een reconversie van de landbouw en een verduurzaming van de glastuinbouw.

Behalve de meerwaarden die het clusteren van glastuinbouwbedrijven kan brengen, komt uit het onderzoek ook als aandachtspunt naar voren dat bij clustering ook schaalrisico's kunnen optreden. In het bijzonder geldt dit met betrekking tot gemeenschappelijke warmte en energie en watervoorziening. Met passende maatregelen, die overigens kaderen binnen de professionalisering van de bedrijfsvoering, kan men deze risico's echter perfect beheersbaar maken. ■

Samengevat

Als algemene conclusie kan worden gesteld dat de realisatie van een terrein voor glastuinbouw haalbaar is en zelfs meerwaarden schept, mits een aantal aandachtspunten (randvoorwaarden) niet uit het oog worden verloren. Vanuit diverse oogpunten gaat de voorkeur bovendien naar een inplanting aan de stadsrand (de "glazen stadsrand"). Dergelijk ruimtelijk scenario biedt immers een aantal specifieke voordelen: het laat toe transport en woon-werkverkeer te rationaliseren, het is voordeliger op het vlak van buffering (enkel nodig aan de zijde van de open ruimte), het veroorzaakt minder aantasting van de open ruimte en minder hinderlijke lichtemissie.